

TÜRKLERDE LİDERLİK VE TÜRK TOPLUMUNUN ATATÜRK'ÜN LİDERLİĞİNE BAKIŞI

Mutlu ADAK*

Özet

Çalışmada kadim bir kültüre sahip Türklerin devlet geleneğindeki önemli noktalar ele alınarak, Türk milletinin karakteri ve lider/kağan/hakan seçeceği kişide aradığı özellikleri dile getirilmiştir. Türk devlet geleneği içerisinde liderden beklenen yetenekler, liderde aranan özellikler örnekleriyle açıklandıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli liderlik özellikleri verilmiştir. Bu şekilde geçmişten geleceğe aktarılan gelenekler içerisinde Türk lider tipi içerisinde Mustafa Kemal'in yerinin anlaşılması sağlanmıştır.

Çalışmadan çıkan sonuç değerlendirildiğinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk milletinin bir ferdi olarak yetiştiği ortamın onda meydana getirdiği karakter özellikleri ve bağrından çıktığı kültürün taşıyıcısı olarak milletinin kendinden beklediği liderlik özelliklerini taşıdığı görülmüştür. Böylece Türk devlet geleneği içerisinde Türklerde liderde aranan özelliklerin günümüze kadar temel hususlarını koruduğu, sahiplenilen liderin yüceltildiği ve bu yüceltilen liderlerin sonuncusunun Atatürk olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devlet Geleneği, Türklerde Liderlik, Liderin Özellikleri, Atatürk.

LEADERSHIP IN THE TURKS AND TURKISH SOCIETY'S PERCEPTION OF ATATÜRK'S LEADERSHIP

Abstract

In the study, the important points in the state tradition of the Turks, who have an ancient culture, were discussed and the character of the Turkish nation and the characteristics sought in the person to be elected leader / khan / khan were expressed. After explaining the talents expected from the leader in the Turkish state tradition and the characteristics sought in the leader with examples, the important leadership characteristics of Mustafa Kemal Atatürk, the founding leader of the Republic of Turkey, were given. In this way, the place of Mustafa Kemal in the Turkish leader type within the traditions transferred from the past to the future has been understood.

When the results of the study are evaluated, it is seen that Mustafa Kemal Atatürk, as a member of the Turkish nation, has the character traits created by the environment in which he grew up as a member of the Turkish nation and as the carrier of the culture from which he came out of his bosom, he has the leadership qualities that his nation expects from him. Thus, it is understood that the characteristics sought in the leader in Turks within the

---

* Doç. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, mutlu.adak@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3641-1840.

Turkish State Tradition have preserved their basic aspects until today, the leader who is embraced is glorified and the last of these glorified leaders is Atatürk.

Keywords: Turkish State Tradition, Leadership in Turks, Characteristics of the Leader, Atatürk.

Giriş

Milletlerin tarihinde dönüm noktaları ve bu dönem noktalarında belirleyici rol oynayan insanları vardır. Bu insanlar o toplumun tarih akışına damgalarını vururlar. Genellikle bu kişiler olağan dışı şartların insanlarıdır, toplumlar onlara lider, der (Vahapoğlu, 1998: 649). Bu nedenle liderler kişisel vasıfları ile belirli zamanlarda şartların sağladığı imkân ve fırsatlar sayesinde ortaya çıkmaktadır (Dönmezer, 1991: 22).

“Türk Devlet Geleneği” incelendiğinde Türk milletinin kaderinde liderlerin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Türklerde, özellikle Mete Han’dan başlayan karizmatik bir liderlik anlayışı hâkimdi[†] ve gelenek diğer Türk devletlerinde devam ederek günümüze kadar miras ve devlet geleneği olarak yaşamıştır. Liderin / Hakanın Türklerde tahta oturması önce ilahi (Gök Tanrı) takdirle sonra da halkının onu kabul etmesi ile olmaktaydı (Ögel, 2016: 67 vd.). Çünkü Türkler, vatanlarına çok bağlıydı (Togan, 1981: 106). Bunu Kök Tegin yazıtında “*Yurt tutacak yer Ötüken Dağları imiş*” ve Barık yazıtında; “*Gökte güneşe ve yeryüzündeki yurduma doymadım*”, şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Aydın, 2022: 126-127). Türkler, bu kutsal toprağı idare edecek kişinin de Tanrı tarafından görevlendirildiğine inanır ve onda kendilerindeki gibi toprağı/vatana dair aynı hislerin var olduğuna emin olmak isterlerdi.

Bir toplumun genel özelliklerini ve devlet geleneğini tanımak için o toplumun liderine verdiği önemi, liderinde hangi özellikleri aradığını incelemek gereklidir. Nitekim Amerika’nın 1932-1933 yılları arasında Türkiye büyükelçiliğı yapan Charles H. Sherrill bir konuşmasında; “*Büyük adamlar yetiştiren bir ırk, herhalde büyük ırktır. Bir kavmi anlamak için, onun ırkını, liderlerini tetkik etmekten daha iyi vasıta yoktur. Bugün herhangi bir yerde, kendisinden üstün bir devlet adamı bulunmayan Mustafa Kemal gibi büyük, liyakatli bir zatı Türkler yetiştirdiler. Türkiye’yi tetkik etmek için arayacağımız en iyi yol, onun başındaki zatla işe başlamak; kurtarıcı ve millî kahraman olduğu kadar, dünya ölçüsünde devlet adamı olan Cumhurreisini tetkik etmektir,*” diyerek meseleye yaklaşmıştır (Yalçın ve Çetin, 1999: 1033). Buradan

---

[†] “*Boy büyüklerinin faydalandıkları gelenek, otorite, saygı ve iktidarın hâkimiyetini görüyoruz. Ama hiçbir yerde günümüzdeki gibi başkalarını yönetmek ve onların idaresini zorla kendi doğrultusuna çekmek için silahlı askeri birlikler, hapisaneler ve diğer vasıtalarla malik sistematik yönetimlerin çıkar ve amaçları uğruna daima zorlayıcı ve baskıcı teşkilatlara sahip olmak maksadıyla gruplaşan münferit insan zümreleri göremiyoruz.*” (Gumilev, 2013: 87).

hareketle Türk milletinde liderin özellikleri nelerdi? Sorusunu Hunlardan başlayarak cevaplamak gerekmektedir.

Türk Milletinde Liderin Özellikleri

Hun Devleti, Türk devletlerinin ilki olarak kabul edilmektedir. Hun Devletinin getirdiği sistem özellikle askeri ve idari teşkilat sistemi daha sonra kurulan Türk devletleri için bir örnek oluşturmuştur. Özellikle Hun Kağanı Mete Han'ın başarıları dikkat çekmektedir. “*Onun en büyük başarısı bütün Türkistan coğrafyasını ve Türk kavimlerini bir araya getirmiş olması*” ve Türklere, *millet olma bilinci* vermiş olmasıdır (Ögel, 2020: 51). Mete Han'dan itibaren başlayan Türk akınları bir cihan hâkimiyeti düşüncesine dönüşmüştür. Maalesef bazı batılı tarihçiler bu gerçeği görememiş Türk akınlarını birer yağma faaliyeti olarak düşünmüşlerdir. Hâlbuki bu olgu bir cihangirlik telakkisinin neticesidir. Bu akın ve fetihler belirli bir plan dâhilinde yapılarak doğudan batıya önemli toprak parçalarının adım adım fethini içeren büyük bir mefkûrenin stratejik adımlarını oluşturmaktaydı (Togan, 1981: 115 vd.). Göktürk Kağanının Bizans İmparatoruna yazdığı mektupta dile getirdiği: “*Yedi milletin efendisi ve yedi memleketin hâkimi büyük kağandan Romalıların kralına*”, şeklindeki ifade Türk hakanlarının cihan hâkimiyeti düşüncesini ortaya koymaktadır (Erdemir, 2003: 13).

Mete Han, Türk kavimlerini bir insan vücudu gibi bir başla hareket eden bir millet ve ordu halinde teşkilatlandırmıştır. Bunu Çinli tarihçi Shi Ji'nin kayıtlarında da görmek mümkündür: “*Bütün bir ülke yönetimi tek vücut halindedir*” (Otkan, 2018: 74). Hun Devletinin ortaya koyduğu bu yapı bir nevi gelenek olmuştur (Akyüz, 2002: 69-70). Böylece, Hun Devletiyle ortaya çıkan bir “*Türk Devlet Geleneği*” söz konusudur.

Devletsiz yaşayamama ya da devlet kurmak için gösterilen aşırı özveri Türk milletinin teşkilatçı yeteneğini göstermektedir. Bu bağımsızlık duygusunun temeli Türk kültüründen kaynaklanmaktadır: “*Bozkırlı Türk önce her zaman yer değiştirmek imkânına sahipti.*” Üstelik “*at ona sürati, güveni ve hükmetme ruhu veriyordu*” (Kafesoğlu, 1998: 233-234). Böylece bağımsızlık ve teşkilatçılık Türk kültürünün ana karakter özelliklerinden biri haline gelmiştir. Zaman içerisinde Türk Milleti devlet halinde özgür ve bağımsız yaşamaya alışmıştır ve bundan vazgeçmemiştir. Bu durum, Mehmet Akif'in Milli Marşımızda dile getirdiği gibi “*Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım*” deyişiyle Türk Milletinin çağlar boyunca özgürlük, bağımsızlık ve egemenlik gibi unsurlara ne kadar düşkün olduğunu göstermektedir.

Türk Milletinin tarihi incelendiğinde gerçekten de Türk toplumları fırtınalı bir tarihe sahiptir. Türkler mekân, din ve uygarlık değiştirmiş, birçok defa kendisinden nüfus bakımından çok kalabalık toplumlarla mücadeleye girmiş fakat bütün bu baskın ve etkili durumlara rağmen dilini, devletini ve milli kimliğini muhafaza etmesini başarmıştır (Akyüz, 2002: 75).

Türk devlet geleneğinin temel öğelerinden bazıları: 1) Kut, 2) Egemenlik, 3) Örgütlenme, 4) Lider-halk bütünleşmesi, 5) Toprak yani vatan, 6) Töre yani yasadır. Bu devlet geleneğinde “*Kut alma, Kutlu olmak*” şartı önceliklidir. Hükümdarlar, kağanlar *Tanrı'nın lütfuyla hakan* olabilmektedir. Bu nedenle Tanrı'nın izni ile baş olan, kağan olan kişiye bağlılık esas tutulmuştur. Kağanın yönetimi “*semavi takdirle*” olduğu için bu kutsal yöneticilerin yani Kağan/Han/Hakan'ın kanı akıtılamazdı, ancak boğularak idam edilebilirdi (Golden, 2002: 119-120). Bu şekilde İskitlerde, Hunlarda, Göktürklerde, Uygurlarda ve diğer Türk devletlerinde gördüğümüz Hakanlar, Kağanlar, Kut sahibi karizmatik liderlerdi. Liderliklerinde Tanrı'dan gelen bir kutsallık olduğu için “*Lideri yüceltmek*” Türk toplumunun en önemli özelliklerinden birisi olmuştur (Akyüz, 2002: 75). Türklerde günümüze kadar da en az değişmeye uğrayan toplumsal değerlerin başında bu özellik gelmektedir.

Orhun Kitabelerinde “kut” ile ilgili ifadeler nettir: “*Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın, diye beni Kağan olarak oturttu.*” “*Tanrı buyurduğu için, devletim ve kısmetim var olduğu için ölecek milleti diriltip besledim.*” (Ergin, 1999: 7, 17 ve 19)

Türk devlet geleneğinde ilk önemli kaynak olan Orhun Kitabelerine göre Hakan yani Kağanlar *Bilge* olmalıdır ve *Alp* olmalıdır. Yani hem bilge hem savaş sanatına hâkim olmalıdır (Gömeç, 2006: 56-57). Milleti sevmeli ve halkı için çok çalışmalıdır. Bu konuda kitabelere bakılacak olursa, liderlerin Alplüğünü şu şekilde vurgulandığı görülmektedir: “*İllyi, ilsizleştirdik; kağanlıyı, kağansızlaştırdık; dizliye, diz çöktürdük; başlıya, baş eğdirdik!*” (Ergin, 1999, 13). Halkı için çok çalışan milletini özünden çok seven liderler olarak Bengü taş / Orhun Abidelerine şunları nakşettirmişlerdir: “*Az milleti çok kıldım, çıplağı giydirdim, Açı tok kıldım. Gündüz oturmam, gece uyumadım*”(Ergin, 1999: 19).

Türk hükümdarlarının “*cihan hâkimiyeti ve dünya nizamı mefkûreleri*” onları milleti ve tebaalarını korumak, beslemek ve umumi ihtiyaçlarını gidermek vazifesi ile mükellef kılıyordu. Bu karizmatik hâkimiyetin başlıca özelliklerinden biri de kağanın görevinde liyakat sahibi olmadığı durumlarda otoritesini kaybetmesiydi (Gömeç, 2006: 43). Öyle ki kağan, askerini, halkını beslediği, giydirdiği ve refahını sağladığı takdirde sevilip hürmet görmüştü (Golden, 2018: 79). Bu vazifelerini yerine getirmeyen kağanın Kut'unun Tanrı tarafından geri alındığına

inanılırdı. Göktürklerde vazifelerini yerine getirmeyen İnal Kağan 716 yılında tahttan indirilmişti (Taşağıl, 2020: 59).

Dede Korkut Destanlarında da bu geleneğin devamı görülmektedir. Dede Korkut Destanlarından birinde bir Oğuz beyi der ki: “*Aç görsem doyurdum, yalnızca görsem donattım; tepe gibi et yağdırdım, göl gibi kıımız sağdırdım.*” (Turan, 2005: 122). Sözlü anlatı kültürünün ürünü olanlar destanlar her milletin tarihinde önemli dönüm noktalarını içeren o ulusun ortaya çıkışını, var olma mücadelelerini anlatan olayları içerir. Destanlar milletin karakterini veren önemli temel kaynaklardır. Bir nevi destanlar milletlerin karakterini ortaya çıkarmaya yarayan sözün arkeolojisidir (Binyazar, 2008: 90). Türk Milletinin ve milletin liderden beklediği özelliklerin Dede Korkut Destanlarında verildiği görülmektedir. Destanlar incelendiğinde “*açı doyurmak, çiplağı giydirmek, töreyi yaşatmak, milletin refahını ve güvenliğini sağlamak*” liderden beklenen hizmetlerdir. Ayrıca “*cesur, alp ve savaşçı*” yeteneklerinin iyi olması liderde olması gereken niteliklerdir.

Bunun dışında siyasi bir vasiyetname niteliği de taşıyan *Orhun Kitabeleri “İl tutma”* yani “*devlet kurma*”, devlet düzenini sağlama, güçlü bir millet olarak Türk milletinin varlığını devam ettirme ve devletin bekası ülküsü gibi konuları işlemektedir (Öztürk, 2001: 96-106). Özellikle kağanların tahta oturunca ilk iş olarak ülkeyi ve töreyi düzenlemeleri Kök Tegin anıtında şu şekilde dile getirilmiştir: “*Tahta oturup Türk halkının ülkesini ve töresini tutuvermiş, düzenleyivermişler*” (Aydın, 2022: 367).

Türk milletinin ve liderlerinin diğer önemli özelliği ise “*Asker-Ordu Millet*” oluşudur. “*Her Türk asker doğar*” ve “*Türk at üstünde doğar ve ölür*”, gibi atasözleri bunun yansımasıdır. Dede Korkut gibi destanlar incelendiğinde çocuklar koyunlara at gibi bindiği, talim yapar ve ok attığı görülmektedir. Bugün dahi askere Türk gençleri düğünlerle, toylarla gönderilmektedir, bu denli askerlik mesleğine ve vazifesine bağlı başka bir millet yoktur.

Türk devlet geleneğinde Türk’ün özellikle “*Töre*”si önemlidir. Töre yazısız bir anayasadır. Töre bozulursa devlet bozulurdu. Bu yüzden XI. yüzyıldaki Türk devlet geleneğinin kıymetli eseri Kutadgu Bilig’de ifade edildiği gibi “*İl gider Töre kalır*”dı. Yine bu konuda diğer önemli kaynak Muharrem Ergin’in ifadesi ile “*Bir kavmi bir millet yapabilecek eser*” değerinde olan Orhun Kitabeleri incelendiğinde töresini unutanların, ihmal edenlerin, ilini, milletini terk ederek Çin’de kaybolup Çinlileştikleri anlatılmıştır (Ergin, 1999: 5).

Türklerin yazılı ve sözlü kaynakları arasında yer alan kaynaklarda biraz önce verilen önemli öğeler; “*Kut sahibi olma, bilge olma, savaş sanatına hâkim olma, teşkilatçı olma, milletini çok sevme, eli açık olma ve çalışkan olma*” şeklinde sayılabilir.

Türk Milletinin Gözünde Mustafa Kemal Atatürk’ün Değeri ve Liderliği

Bu bilgilerle Türklerdeki liderliği özetledikten sonra Mustafa Kemal nasıl yetişti, fikir dünyasını neler şekillendirdi ve *Türk* milletinin gözünde değeri, liderliği nasıl karşılık bulmuştu? sorusuna cevap verilebilir.

Doğduğu topraklar Selanik’ti. Selanik Osmanlı’nın batı ucu, sürekli isyanların ve toprak kopuşlarının yaşandığı bir coğrafyadır. “*Coğrafya kaderdir*” sözü tam da burada karşılığını bulmaktadır. Coğrafya, Mustafa Kemal’in de kaderini çizmiştir. Selanik önemli bir ticaret ve liman kenti idi. Sefarad Yahudileri, II. Beyazıt zamanı gelmişti, şehirde önemli bir Rum ve Yahudi nüfusu bulunmaktaydı. Bu mevcut durum hem bilgi ve azınlıkları tanıma açısından Mustafa Kemal için bir fırsat oluşturmuş hem de milliyetçi duygularını güçlendirmişti. Fikir dünyasının şekillenmesinde doğduğu kent Selanik bu açıdan önemli bir kazanım olmuştur. Çocukluğunda sokağa çıktığında üniformasıyla dikkat çeken Osmanlı askerlerini sürekli görmüştü. Mustafa da bu etkin altında her Türk çocuğu gibi asker olacağım, demişti. Asker olma hayaliyle büyümüştü. Babası daha o çocukken vefat etmişti. Dünya tarihi incelendiğinde liderlerin hep bu şekilde sıkıntılı hayatlarının olduğu dikkat çekmektedir. Kendini ülkesine ve milletine adayan Mustafa Kemal’in lider bir kişi olmasının en büyük etkenlerinden biri, babasını küçük yaşta kaybetmesidir (Aslan, 2009: 5).

Mustafa, annesi istemese de askeri sınavları kazanıp askeri Rüştiye okuluna girmişti. Bu tercihi onun *alp ve savaşçı lider* olma özelliğini kazandıracak bir tercih olmuştur. Mustafa, Selanik Askeri Rüştiye’sine 1894 yılında başlamıştır. Bu mektebe girişi şu şekilde olmuştur; Mustafa, bir gün keyifli bir şekilde eve gelmiş, annesi de bu sevinçli farklı halini fark etmiştir. Mustafa da Askeri Rüştiye sınavına girdiğini söylemiştir. Bu duruma Annesi Zübeyde Hanım’ın canı sıkılmıştır. Bunun nedeni incelenecek olursa, Mustafa, altı kardeşti. İki abisi vardı Ahmet ve Ömer. İki abisi 1883 yılında o daha bebekken salgın hastalık (difteri) nedeniyle vefat etmiş, Fatma ablası da o doğmadan aynı hastalıktan daha 4 yaşında vefat etmiştir. Mustafa’dan sonra Makbule ve Makbule’den 4 yıl sonra doğan küçük kardeşi Naciye ise 12 yaşında hayatını kaybedince, ailede sadece Mustafa ile Makbule iki kardeş olarak kalmışlardı. Çocukluk günleri, en küçük kardeş Naciye’nin ölümüyle bozulmuştu (ataturkansiklopedisi.gov.tr, 2023). Mustafa Kemal, Zübeyde Hanım’ın tek erkek ve en büyük evladıydı. Babası da vefat ettiği için ona olan sevgisi daha çok fazla artmıştı. Osmanlı Devleti’nin parçalanma sürecinde Zübeyde Hanım bir

anne olarak hayattaki son oğlunu da bir savaşta kaybetmek istememiştir. Zübeyde Hanım bu nedenle onun asker olmak için sınava girmesine üzülmüştür. Kederlenen annesini Mustafa teskin etmek için doğumunu ona sormuştur. Demiştir ki “*Ben doğduğumda babam sana ne hediye etti.*” Annesi de “*Baban kılıcını hediye etti*”, demiştir. Mustafa ise “*babam bu kılıcı ne yaptı,*” demiş Annesi de beşiğinin üstüne koyduğunu ifade etmiştir. Mustafa da bu cevabı alınca “*Demek ki bak Anneciğim benim asker olmam kaderimde varmış, Babam da bunu istemiş. Şimdi de asker olacağım,*” diyerek annesini teselli etmiş ve gönlünü almıştır. Burada Türklerde görülen şekliyle bir “kut” ve “Tanrı’nın takdiri” ile Mustafa’nın kaderinin bir asker-lider olarak yazıldığı anlaşılmaktadır.

Selanik Askeri Rüştiye yıllarında çalışkanlığı ve zekâsıyla Mustafa dikkat çekmiştir. Matematik öğretmeni Mustafa Sabri, onu çalışkanlığı ile takdir etmiş ve okulda iki matematikçi Mustafa ün salmıştır. Bu durumda yani isim karışıklığı karşısında matematik öğretmeni Mustafa Sabri, Mustafa’ya “*Senin adın artık Mustafa Kemal olsun,*” demiştir (Aslan, 2009: 7). Kemal, olgun demektir. Yaşıtlarına göre yetimliğinin, evde tek ve en büyük erkek evlat olmanın getirdiği olgunluğa küçük yaşlarında erişmiştir; Mustafa. Bu isim verme olayından sonra Mustafa artık, yavaş yavaş Mustafa Kemal olarak anılmaya başlanacaktır.

Mustafa Kemal, askeri liseyi, Manastır Askeri İdadisinde okumuştur. Manastır o dönem “konsololar şehri” olarak ün salmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti’nin batıdaki en önemli şehirlerinden biri olarak yabancı konsoloslukların hemen hemen hepsi bu şehirdeydi. Bu nedenle entelektüel ve diplomatik açıdan belli bir seviyede olan bir şehirdi (Öztunç, 2020). Bu durum ve ortam Mustafa Kemal’in düşünce ve kültür hayatını da olumlu etkilemiştir. III. Selim’den itibaren kurulan askeri okullarda Fransızca yabancı dil olarak verilmekteydi. Mustafa Kemal de Fransızcası iyi bir öğrenciydi. Bu şekilde Fransız aydınlarını okumuş, Fransızca gazeteleri Manastır’daki bu kültürel ortamın etkisiyle daha rahat takip etmişti. Savaşlar, isyanlar, Meşrutiyet gibi konular Osmanlı aydınlarının önemli gündem konularıydı. Bu konular Manastır’da Mustafa Kemal gibi öğrencilerin de gündemini oluşturmaktaydı. Çünkü bir askeri okul olarak Fransız İhtilali sonrası başlayan milliyetçilik akımı etkisiyle gelişen isyanlar okul komutanlarını ve öğrencilerini sürekli tedirgin etmekte ve bu konuya kafa yormalarına neden olmaktaydı.

Mustafa, harp akademisini İstanbul’da okumuştur. Akademi’de de bu konular ilgisini çekmeye devam etmiş, sürekli okumuş, arkadaşlarıyla tartışmış, başkentte Osmanlı Devleti’nin nabzını tutmuştur.

O dönemin komutanlarından Asım Gündüz bu hususa dikkat çekerek; “*Gerek Harbiye’de, gerek Harp Akademisi’nde bir şey dikkatimi çekti. Doğu illerinden ve Anadolu’dan gelen arkadaşlar, İstanbullular gibi, yalnız dersleri ile meşguldüler. Sadece Manastır İdadisinden Harbiye’ye gelen arkadaşlarımız daha çok uyanık, daha çok Batı’ya dönüktüler. Onlar, derslerinin dışında, memleketin meselelerini de tartışıyorlar, bu konuda fikir ileri sürüyorlardı. Mustafa Kemal de bunlardandı,*” demiştir (Haytoğlu, 1998: 1141). Buradan yaşadığı coğrafya ve ortamın Mustafa Kemal’in karakterini şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Bu hikâyede de ifade edildiği gibi Mustafa Kemal atası Fatih Sultan Mehmet gibi aylarca *Kızıl Elması* için kafa yormuştur. Fatih Sultan Mehmet’i gece gündüz uykusuz bırakan Kızıl Elması: İstanbul’dur. Mustafa Kemal’in Kızıl Elması ise 1905 yılında Harp Akademisinden mezun olduktan sonra Şam’a gitmeden önce arkadaş çevresiyle yaptığı bir toplantıda söylediği “*Bu dava, yıkılmak üzere bulunan bir imparatorluktan önce bir Türk Devleti çıkarmaktır.*”

Giriş kısmında ifade edilen nokta hatırlanacak olursa Türkleri bir araya toplayıp örgütleyen ve millet olma bilinci veren Mete Han’dı. Göktürkler zamanında ise İlteriş Kağan, esarete düşen Türkleri, yıkılan Göktürk Devletini yeniden canlandırmak için MS. 681 yılında 17 arkadaşı ile birlikte harekete geçmiştir. Başarıya ulaşan İlteriş, Ötüken merkez olmak üzere II. Göktürk Devletini kurmuştur.

Mustafa Kemal de İlteriş Kağan gibi parçalanmakta olan bir imparatorluktan milletini teşkilatlandırarak yeni modern bir Türk Devletinin kurucusu olmuştur. Bağımsızlığını Çin’e karşı yitiren Türkleri toplayıp teşkilatlandıran ve bağımsızlığa ulaştıran İl kuran yani devleti tekrar kuran Kağanına Türk Milleti milletini derlediği, yeniden toparlayıp ilini, devletini kurduğu için “*İlteriş*” demiştir. Aynı şekilde İngilizlere, Fransızlara, Ermenilere ve Yunanlılara karşı milletini teşkilatlandırıp bağımsızlığa kavuşturduğu için Türk Milleti de hem haklı olarak, hem de geçmişten itibaren devam ettirdiği “*liderini yüceltme*” geleneğinin bir yansıması olarak, Mustafa Kemal’e “*Atatürk*” demiştir.

Mustafa Kemal de Mete Han gibi Türk milletini teşkilatlandırıp (Genelgeler, Kongreler ve Büyük Millet Meclisi yoluyla) halkı tek bir devlet altında toplamış, Türk halkına millet olma bilincini yeniden kazandırmış ve Türk devlet geleneğini devam ettirmiştir.

Milli Mücadele dönemi incelendiğinde Mustafa Kemal’in liderliğinin iki yönü ön plana çıkmaktadır. Millî Mücadele’deki temel motivasyon düşmanın yurttan atılması, vatanın bağımsızlığının kazanılmasıydı. Sonrasında ise bağımsızlığa kavuşturulan Anadolu’nun modern bir devlet yapısına kavuşturularak devletin bekasının sağlanmasıydı. Atatürk’e göre asıl olan Türk milletinin onurlu bir biçimde yaşamasıydı. Bu da ancak tam bağımsızlıkla

mümkündü. Yabancı bir devletin koruma ve desteğini kabul etmek, yani *manda* sistemi bağımsızlıktan yoksun olmak demek, diğer devletler karşısında uşak durumuna düşmek demektir. Onun bir konuşmasında “*Daha İstanbul’dan hareket etmeden önce kafamda oluşan düşünce, millet egemenliğine dayalı kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak düşüncesi idi.*” demesi 19 Mayıs 1919’da Anadolu’ya niçin ayak bastığını net bir biçimde açıklamaktadır (Genç, 2014: 40).

Orhun Kitabelerinde ifade edildiği şekliyle her Türk Hakanı gibi Mustafa Kemal de Türk milletine çağdaş dünyada hak ettiği konumu vermek istemiştir. Milletinin “özgür milletler” gibi layık olduğu seviyede yaşaması için çabalamıştır. Türk milletinin yükselmesi için çalışmış, Türk Milletinin adı sanı yok olmasın, varlığı ilelebet devam etsin diye milletine layık bir yönetim kurmuştur. Göktürk Kağanı İşbara, Çin kaynaklarına yansıdığı şekliyle halkının kalbini kazanmıştı. Böylece kuzeydeki kavimlerin hepsi onun buyruğu altında birleşmişti (Ögel, 2016: 135). Mustafa Kemal’in de Türk Milletinin kalbini kazandığını ve halkının onu lider olarak seçtiği gösteren birçok örnek bulunmaktadır. Bunun için çalışmanın sınırlarını aşmadan bir örnek verilecektir.

Manevi kızlarından ilk Türk kadın pilot Sabiha Gökçen’in anlattığı bu anıda (Gökçen, 1986: 316-317) Orman Çiftliğinde atları ile bir gezintiye çıktıkları bir sırada yaşlı bir kadına rastlamışlardır[‡]. Yaşlı kadın ile Mustafa Kemal Atatürk’ün sohbeti Anadolu’da XX. yüzyılda

---

[‡] Mustafa Kemal Paşa nereden gelip nereye gittiğini kadına soru sormuştur. Konuşma sırasında Mustafa Kemal Paşayı hiç görmemiş bu kadın şunları söylemiştir:

— *Ben Sincan’ın köylerindenim bey, otun güç bittiği, atın geç yetiştiği kavruk köylerinden birindenim. Bizim muhtar bana bilet aldı trene bindirdi, kodum Angara’ya geldim.*

— *Muhtar niçin Ankara’ya gönderdi seni?*

— *Gazi Paşamızı görmem için. Başını pek ağrıttım da.... Benim iki torunum gâvur harbinde şehit düştü. Memleketi gâvurdan kurtaran kişiyi bir kez görmeden ölmeyeyim diye hep dua ettim durdum. Rüyalarım girdi Gazi Paşa. Ben de gün demeyip muhtara anlatınca, o da bana bilet aliverip saldı Angaraya, geceleyin geldim. Yolu neyi de bilemediğimden işte akşamdan beri böyle kendimi ordan oraya vurup duruyom bey.*

— *Senin Gazi Paşa’dan başka bir isteğin var mı?*

Kadının birden yüzü sertleşti.

— *Tövbe de bey, tövbe de! Daha ne isteyebilirim ki... O bizim vatanımızı gurtardı. Bizi düşmanın elinden kurtardı. Şehitlerimizin mezarlarını onlara çiğnetmedi daha ne isteyebilirim ondan? Onun sayesinde şimdi istediğimiz gibi yaşıyoruz. Şunun bunun gâvur dölünün köpeği olmaktan onun sayesinde kurtulmadık mı? Buralara bir defa yüzünü görmek, ona sağ ol paşam! demek için düştüm. Onu görmeden ölürsem gözlerim açık gidecek. Sen efendi bir adama benziyon, bana bir yardım ediver de Gazi Paşayı bulacağım yeri deyiver.*

Atatürk’ün gözleri dolu dolu olmuştu, çok duygulandığı her halinden belliydi. Bana dönerek,

— *Görüyorsun ya Gökçen, işte bu bizim insanımızdır... Benim köylüm, benim vefalı Türk anamdır bu.*

(Sabiha Gökçen) Attan indim. Yaşlı kadının elini tuttum.

— *Anacığım dedim, sen gökte aradığını yerde buldun, rüyalarım süsleyen, seni buralara kadar koşturan Gazi Paşa işte karşında duruyor.*

Köylü kadın bu sözleri duyunca şaşkına döndü. Elindeki değneği yere fırlatıp, Atatürk’ün ellerine sarıldı. Görülecek bir manzaraydı bu. İki de ağlıyordu. İki Türk insanı biri kurtarıcı, biri kurtarılan, ana oğul gibi sarmaş dolaş ağlıyorlardı. Yaşlı kadın belki on defa öptü Ata’nın ellerini. Ata da onun ellerini öptü. Sonra heybesinden küçük bir paket çıkarttı. Daha doğrusu beze sarılmış bir köy peyniri. Bunu Atatürk’e uzattı;

— *Tek ineğimin sütünden kendi ellerimle yaptım, Gazi Paşa, bunu sana hediye getirdim. Seversen gene yapıp getiririm.*

Paşa hemen orada bezi açıp peyniri yedi. Çok beğendiğini söyledi. Sonra birlikte köşke kadar gittik. Oradakilere şu emri verdi; — *“Anamızı alın burada iki gün konuk edin. Sonra köyüne götürün. Giderken de kendisine iki inek verin, armağanım olsun.”* (Gökçen, 1986: 316-317)

yaşayan Türk Milletinin liderine verdiği önemi, onu sahiplenmesini ve ona karşı kurtarıcı gözüyle baktığını göstermektedir. Tarih boyunca milleti korumak, açığı gidermek, milleti gözetmek ve milletin refahını sağlamak Türk liderlerinin temel özellikleri olmuştur. Bunun karşılığında da Türk Milleti liderini sahiplenmiş, ona saygı duymuş ve yüceltmıştır.

SONUÇ

“*Bilge, alp, liyakatli, harp sanatına hâkim, kutlu, cesur, çalışkan, halkını gözetten ve koruyan*” niteliklerine sahip liderleri Kağan/Hakan/Han olarak seçen Türkler bu geleneğini yüzyıllardır sürdürmüştür. Kut’a sahip Türk Hakanı milleti tarafından da yüceltilmiş ve sahiplenilmiştir.

Mete gibi askerî ve teşkilatçı liderliği ile Millî Mücadeleyi başarıya ulaştıran; İleri Kağan gibi dağılmakta/dağılmış olan milleti örgütleyip, teşkilatlandırarak birleştirici bir lider ve Fatih Sultan Mehmet gibi milleti ve devleti geleceğe taşıyacak, devletin bekasını sağlayacak köklü yenilikleri gerçekleştirerek dönüştürücü lider olan Mustafa Kemal Atatürk, üstün vasıfları ile “*Türk Devlet Geleneği*”ndeki eşsiz yerini almıştır.

Geçmişten geleceğe gelenekselleşen Türk lider tipinin tüm özelliklerini karakter olarak taşıyan Mustafa Kemal, Türk milletinin yetiştirdiği ve Türk milletini teşkilatlandırıp bağımsızlığa ulaştırdığı için “*Atatürk*” soyadını almayı fazlasıyla hak etmiş bir liderdir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, H. (2002). *Kutadgu Bilig’de Sosyo-Pedagojik ve Siyasal Söylem*, Erzurum: Eser Ofset.
- Aslan, T. (2009). “Mustafa Kemal’de İnkılâp Düşüncesinin Oluşumu ve Gelişimi”, *ERDEM Dergisi*, Sayı: 53, 1-22.
- Aydın, E. (2022). *Eski Türklerde Gündelik Hayat*, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Dönmezer, S. (1991). “Atatürk Liderliğinin Sosyopsikolojik Analizi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt: 8, Sayı: 22, 15-32.
- Erdemir, H. P. (2003). *VI. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ergin, M. (1999). *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Genç, R. (2014). “Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları ve Atatürk”, *Cumhuriyet’in İlanının 90’ıncı Yılında Atatürk ve Cumhuriyet Sempozyumu 23 - 24 Ekim 2013 Bildiri Kitabı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 35-43.

Golden, P. B. (2002). *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çev.: Osman Karatay, Ankara: KARAM Yayınları.

Golden, P. B. (2018). *Dünya Tarihinde Orta Asya*, Çev.: Yahya Kemal Taştan, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Gökçen, S. (1986). “Atatürk ve Gençlik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 5, 311-318.

Gömeç, S. (2006). *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Gumilev, L. N. (2013). *Hunlar*, Çev.: D. Ahsen Batur, 5. Baskı, İstanbul: Selenge Yayınları.

Haytoğlu, E. (1998). “Cumhuriyet, Türk Tarihindeki Gelişimi ve Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 14, 1136-1149.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/makbule-atadan-1885-1956/?pdf=3940> Erişim tarihi: 10.11.2023.

Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Millî Kültürü*, 17. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Otkan P. (2018). *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) Göre Hunlar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ögel, B. (2020). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 5. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.

Öztunç, H. B. (2020). *Tanzimat Döneminde Bir Rumeli Şehri Manastır Sosyo-Ekonomik Yapı (1839-1876)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Öztürk, A. (2001). *Ötüken Türk Kitabeleri*, Ankara: MEB Basım Evi.

Taşgıl, A. (2020). *Bilge Türk Tonyukuk*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Togan, A. Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, 3. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Turan, O. (2005). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Vahapoğlu, H. (1998). “Atatürk ve Liderlik”, *ERDEM Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 32, 647-658.

Yalçın, E. S., Çetin, A. (1999). “Türklerde Liderlik Geleneği ve Atatürk”, *ERDEM Dergisi*, 11(33), 1029-1036.

Extended Abstract

When the Turkish State Tradition is analyzed, it is seen that leaders have an important place in the fate of the Turkish nation. This belief and tradition, which started with Mete Khan, has continued in other Turkish states and has survived as a heritage and state tradition until today. However, in order to recognize the general characteristics and state tradition of a society, it is also important to look at the way that society looks at its leader and what characteristics it looks for in its leader.

Mete Khan has organized the Turkic tribes into a nation and an army acting with a head like a human body. Thus, there is a Turkish State Tradition that emerged with the Hun State. Over time independence and organization became one of the main character traits of Turkish culture. So much so that Turks have changed places, religions and civilizations, and many times fought with societies that were much more populous than themselves, but despite all these dominant and effective situations, they have managed to preserve their language, state and national identity.

The important issues that enable this, namely the "Turkish State Tradition", are discussed in this study. Then, the characteristics that Turks look for in their leaders are listed as "having Kut being wise, mastering the art of war, being an organizer, loving their nation, being generous and hardworking".

With this information, after listing the leadership in Turks and the characteristics sought in the leader, the questions of how Mustafa Kemal was raised, what shaped his world of ideas, and how his value and leadership were recognized in the eyes of the Turkish nation were sought to be answered.

It has been revealed that Mustafa Kemal Atatürk was a leader who led the National Struggle to success with his military and organizational leadership as a leader; who united the nation that was disintegrating / scattered by organizing and organizing it; and finally as a who was transformative leader by carrying out radical innovations that would carry the nation and the state into the future and ensure the survival of the state.

When evaluated in general, the result of the study is as follows: Mustafa Kemal, who carries all the characteristics of the traditional Turkish leader type from the past to the future as a character, is a leader who was raised by the Turkish nation and deserved the surname Atatürk because he organized the Turkish nation and led it to independence.